

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Проблематика політичного лідерства, як найбільш ефективного, історично обґрунтованого виду суспільної діяльності політичного лідера, еліти, особливо актуалізується в перехідні моменти розвитку суспільства. Ріст дослідницького інтересу до даної проблеми не тільки в політології, але й у філософії, соціології, психології, правознавстві і науках про управління свідчить, що в періоди фундаментальних трансформацій у суспільстві і державі роль політичного лідерства стає винятково важливою, оскільки саме від його ефективності у великій мірі залежить якість відповідей на виклики, визначені часом. Таким викликом, наразі, для України є побудова стабільної системи державної влади із балансом не тільки і не стільки між різними гілками влади або елітними групами, а в першу чергу, між владою і народом.

В умовах суспільних перетворень влада об'єктивно прагне заручитися підтримкою суспільної думки, піклуючись про свою нинішню і майбутню легітимність. Одночасно характер практичної політики влади в перехідний період часто є таким, що розрив між владою і народом стає неминучим з огляду на дві причини:

По-перше, індивідуальна перебудова для більшості громадян України природним образом відстає від швидкості перетворень у суспільстві. По-друге, це пов'язано із неможливістю повного вирішення владою комплексу нових політичних і соціально-економічних проблем, неминучою корпоратизацією діяльності влади, а також внутрішньою конфліктністю між суб'єктами владних повноважень. Відзначимо, що останній чинник після створення антикризової коаліції та формування уряду все більше набуває статусу основного носія негативного ставлення народу до влади.

В умовах невирішеності проблеми "народ – влада" нового змісту набуває політологічна проблема концептуального уточнення нових змістовних відносин в тріаді усталених понять: "лідер" – "еліта" – "політичне лідерство". Зауважимо, що політичне лідерство являє собою певний вид цілеспрямованої політичної діяльності лідера чи еліти, що виражається у прийнятті і реалізації таких рішень, які позитивно впливають на процеси політичного та соціально-економічного розвитку суспільства в сьогоденні та майбутньому, а

також у забезпеченні підтримки (легітимності) власної діяльності більшістю громадян.

Громадяни, незалежно від їх політичної активності, свідомості, в повсякденному житті орієнтуються на владу взагалі, і, зокрема, на таких її представників, які, на думку громадян, є безпосередніми носіями владних функцій і повноважень.

Це означає, що поняття “політичне лідерство” перестало бути автоматичним додатком до якого-небудь названого політичного лідера чи еліти. Особливість української перехідної демократії така, що статус політичного лідерства лідер чи еліта повинні ще завоювати в очах населення.

В сьгоднішніх суспільно-політичних умовах домінуючою у свідомості людей реальною владою є так звана державно-адміністративна владарізнних рівнів від місцевої до загальнодержавної. При цьому розведені у політологічних довідниках по різних сторінках “лідери” та “еліта” сприймаються населенням як єдине – “можновладці”, “начальство”.

Управлінська еліта, на відміну від інших українських політичних еліт (партійних, інтелектуальних, бізнесових тощо) є реально інституціоналізованою, має та здійснює владні повноваження, а відтак об’єктивно знаходиться на стрижні політичних колізій, що виникають в суспільстві. З цієї причини актуальним для політологічної науки стає дослідження та виявлення суспільно-політичних ресурсів політичного лідерства управлінської еліти у сучасному суспільстві перехідного періоду.

Виходячи з цього, метою даного дослідження було визначено закономірності, фактори та умови становлення політичного лідерства управлінської еліти. В якості завдання нами було поставлено аналіз ролі, місця та взаємовідносин різних еліт, а також визначення таких детермінант їх політичної діяльності, які в остаточному рахунку зумовлюють масову підтримку та необхідний рівень довіри населення.

Про необхідність масової підтримки політичних ідей говорив філософ Хосе Ортега-і-Гасет: «Політика – це робота рівною мірою і думки, і волевиявлення; недостатньо яким-небудь ідеям промайнути в декількох головах, треба, щоб вони одержали соціальну реалізацію»¹.

¹ Цит. за: Поппер Карл. Открытое общество и его враги. – М.: Культурная инициатива, 1992. – Т.1. – 446 с. – С.133

Важливим ресурсом управлінської еліти щодо соціальної реалізації своєї політики є не тільки пряма взаємодія із масами, а й опосередкована через взаємостосунки з іншими елітами: інтелектуальною, партійною, бізнесовою. На сьогодні в порівнянні з управлінською вказані еліти ще не набули тієї політичної ваги, яку вони традиційно мають у високорозвинених країнах.

Демократичний вибір відродження України із самого початку викликав чимало сподівань громадськості щодо якщо не ведучої, то принаймні вагової ролі інтелектуальної еліти в українській політиці. Але таким суспільним очікуванням у значній мірі не судилося здійснитись. Культурна інтелігенція в перші роки незалежності дійсно висунула із свого середовища яскравих, на перший погляд, політичних лідерів, але швидко виявилось, що це були здебільшого політично заангажовані особистості, вплив яких на масову свідомість із початком реформ почав швидко зменшуватись. Звичне для інтелігенції “першочергове прислухання до себе” виявилось об’єктивно менш гнучким, ніж ті зміни, які відбувалися у політичній свідомості широких мас, так само, як і шляхи розбудови української держави. Таким чином, втративши значною мірою функцію політичного лідерства, інтелігенція як зібрання окремих осіб фактично не набула якості інтелектуальної еліти перш за все за основною ознакою: її реальна роль у прийнятті соціально значущих рішень на сьогодні зведена до мінімуму.

З іншого боку, не варто недооцінювати роль інтелектуальної еліти у нинішньому суспільному житті. Не маючи прямих політичних важелів, вона має значний опосередкований вплив на політичні процеси у суспільстві. Перевагою інтелектуальної еліти є те, що вона є більш чутливою до змін і з випередженням у часі продукує нові суспільно значимі ідеї. Саме тому, на нашу думку, її вплив на політичні процеси в Україні буде поступово посилюватись.

Бізнес-еліта, презентуючи на політичному просторі інтереси різних фінансово-промислових груп, підприємців і власників різного рівня, намагається вирішити низку завдань. По-перше, вона прагне гарантувати недоторканність бізнесу і власності як від переділу, так і від необмеженого втручання держави, а фактично адміністративно-управлінської еліти. По-друге, бізнесова еліта зацікавлена у взаємодії із владою щодо розробки і впровадження по-справжньому взаємовигідних регуляторних норм, нерідко потребує державної підтримки на зовнішніх і внутрішніх ринках. Бізнес-еліта швидше й активніше за інших зайняла такі місця, що пустували, хоча й не

приналежні їй у суспільствах зі стабільною політичною системою; спостерігається швидке й ефективно зрощування управлінської і бізнес-еліт.

Особливе місце в політичному просторі України займає партійна еліта. Джерелом формування партійних еліт стала поява багатопартійної системи, а поштовхом для виходу її на новий рівень впливу в суспільстві стала політреформа. Відмінною рисою партійних еліт є наявність політичних лідерів, імена яких характеризуються сталою популярністю, і саме через них, через відомих партійних керівників партійна еліта реалізує своє політичне лідерство, принаймні, для тієї частини громадян, що є прихильниками даної партії або її симпатиками.

Разом з тим, рішення та дії політичних партій та їх лідерів у багатьох випадках спрямовані на підтримку правлячої адміністративної еліти, яка значною мірою сформована з бувших партійних функціонерів. Для багатьох участь у діяльності політичних партій, чи навіть створення партії («під себе») стає не більш ніж трампліном для швидкого кар'єрного входження до управлінської еліти.

Динаміка змін в «пакетах акцій» політичного лідерства між різними елітами є визначальною для українського суспільства. Як писав Дж. Локк: «Велике питання, що в усі століття мучило людство і викликало на нього велику частину тих нещасть, у результаті яких розорялися міста, спустошувалися країни і порушувався світ на землі, складається не в тому, чи належна бути влада у світі і відкіля вона з'явилася, а в тому, хто повинний її мати. Рішення цього питання має не менше значення, ніж безпека государів і світ і добробут їхніх земель і монархій, і тому варто думати, що реформатор політики повинний викласти його вірно і зайняти тут ясну позицію»².

На відміну від встановлення зв'язків з іншими елітами і їхніми лідерами, про що говорилося вище, встановлення справжніх взаємин з народом припускає якісно іншу площину політичної активності. У парадигмі «народ – влада» відносини не можуть бути ситуативними, не можуть реалізовуватись у форматі як завгодно широкого комплексу окремих політичних, соціальних або економічних заходів. Такі відносини неможливо розвивати на засадах якого-небудь соціального договору, протокольної угоди між владою і народом. З погляду філософії політики взаємини «еліта – маси» носить загальний

² Локк Дж. Два трактата о правлении / Локк Дж. Соч.: В 3 т.–М.: Мысль, 1988.– Т.3. – с. 135-406 – С. 218.

універсальний характер безупинного політичного процесу. Звідси і самоідентифікація політичної еліти також являє собою об'єктивний процес, нелінійний за своєю природою.

Виходячи з того, що в умовах сьогодення об'єктивно найбільш реальним претендентом на політичне лідерство в Україні є управлінська еліта, маємо проаналізувати складові її ресурсних можливостей набуття цього лідерства, а саме політичну, соціальну і діяльнісну.

У політичній сфері головним для управлінської еліти стає власний політичний вибір.

Самовизначення адміністративної еліти виражається у її прагненні до демократичних перетворень у суспільстві, що співпадає з нинішньою офіційною ідеологією української держави. При цьому, як показують емпіричні дослідження, узагальнене ставлення управлінської еліти до демократії як такої на вісі «негативне – конструктивне – позитивне» знаходиться між негативним і конструктивним³.

У соціальній сфері найбільш ефективним засобом досягнення політичного лідерства стає соціальне партнерство у системі взаємовідносин “народ – влада”.

Дуже важливим для самої управлінської еліти є розуміння того, як населення дійсно сприймає “владу”, у якій мірі довіряє їй. Довіра не тільки забезпечує легітимність влади як таку, але дає можливість владі розраховувати на громадську підтримку власної діяльності. Актуальною проблемою нашої еліти є завищені очікування щодо активності народу, рівня його інтересу до політики, зацікавленості в тих чи інших діях різних еліт, нарешті, і найважливіше, довіри до влади.

На жаль, збільшення розриву між лідерами, елітою і широкими верствами населення стимулюється і провокується самою елітою, яка створила для себе принципову непрозорість влади, що звично лише повідомляє суспільству про прийняті рішення, не робить реальних зусиль щодо розвитку місцевого самоврядування. Лише час від часу ЗМІ інформують людей про деякі факти постійного перерозподілу національного багатства, що супроводжується порушеннями чинного законодавства та корупцією. Так само закритим для

³ Логвиненко О.С. Оцінка демократичних процесів в Україні політичними лідерами як суб'єктами регіональної влади // Наукові записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень. – К.: ІПіЕНД, 2002. – Сер. “Політологія і етнологія”. – Вип. 21. – С.31-36.

суспільства залишається зміст тих чи інших кадрових переміщень, звільнень та призначень на найвищих щаблях державної влади. Не залишається без уваги людей демонстративний спосіб життя, неприхована зверхність багатьох представників еліт, прийняті в елітному середовищі клубність і корпоративність.

Населення, зі свого боку, теж включається в процес збільшення соціально-політичної дистанції у взаєминах народу і влади.

У політичному житті суспільства завжди існує менший чи більший зазор між формальною адміністративною владою і владою реальною. О. С. Панарін пояснює це тим, що «люди, на відміну від бездушних механізмів, завжди мають шанс якщо не прямої непокори владі, то, принаймні, того чи іншого відхилення, прихованого бойкоту, своєкорисливих інтерпретацій і т. ін.»⁴. Суттєвим є також і те, що значний прошарок населення, не в останню чергу завдяки ЗМІ, починає копіювати і відтворювати зразки низької моралі, індивідуалізму, загального нігілізму стосовно навколишнього.

Відчуваючи незахищеність і байдужість з боку влади, масова людина вибирає зрозумілу їй життєву стратегію політичної пасивності, її починають влаштовувати примітивні форми політичної свідомості, засновані на міфах, чутках, популістських гаслах. Реальний стан масової свідомості щодо політичних процесів доволі точно відбивають слова філософа ХІХ сторіччя. Фрідріх Ніцше в роботі «Про користь і шкоду історії для життя» (1871) писав, що «...сучасна людина ...перетворилася на таку, що насолоджується і пасивно спостерігає, і [з цього стану] навіть ...революції можуть вивести її хіба тільки на одну мить»⁵.

Нарешті, у діяльній сфері мова йде про належне виконання управлінською елітою відповідних функціональних обов'язків, серед яких найбільш ресурсною є функція прогнозування. У період реформування українського суспільства, яке здійснюється водночас у політичному, економічному і соціальному напрямках, великого значення набуває здатність державних інститутів і суспільних об'єднань до прогнозування власного майбутнього, не тільки найближчого, але й віддаленого на роки і десятиріччя. І саме управлінська еліта має виконувати суспільно-прогностичну функцію, тобто свідомо і на раціональному рівні планувати і

⁴ Панарин А.С. Политология. – М.: Проспект, 1998. – 408 с. – С.200.

⁵ Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни // Ф. Ницше. Соч. в 2 т. Т.1. –М.: Мысль, 1990. – С.158-230. – С.186.

регулювати загальну політику управління в державі відносно до моделі її розбудови у майбутньому.

Таким чином, повноцінне політичне лідерство управлінської еліти детерміноване наступними трьома умовами:

1. Відношенням суб'єктів еліти до демократичних процесів в Україні;
2. Ефективністю реалізації соціального партнерства між елітою і народом;
3. Здатністю управлінської еліти до прогнозування стратегічних перспектив розвитку українського суспільства.

Динаміка набуття управлінською елітою реальних якостей політичного лідерства у викладеному сенсі, якісне підвищення ролі партійної та інтелектуальної еліт, зменшення політичних ризиків для бізнесової еліти визначатиме ефективність демократичних перетворень в Україні.